

JOSEP PERARNAU I ESPELT

DOS TEXTOS BREUS DE SALAMANCA,
BIBLIOTECA UNIVERSITÀRIA, MS. 2311

L'atenció que, en un altre lloc d'aquest volum, hem indicat merèixer el ms. 2311 de la Biblioteca Universitària de Salamanca,¹ resultarà confirmada pels dos textos breus coneguts només, almenys fins ara, per la còpia allí conservada.

El primer, tot i la seva brevetat, sembla una pàgina representativa d'una mentalitat molt estesa en l'Europa de la Baixa Edat Mitjana. Representativa en el punt de la familiaritat amb la qual hom considera que és possible d'entrar en contacte amb el món dels esperits, bons o dolents, ací en concret amb el dimoni. Representativa en el detall de la competència a l'hora de trobar títols que prestigiïn davant el poble una advocació piadosa. En tant que pàgina representativa d'un moment històric, l'autor de l'explicació de la troballa del cos de santa Juliana en la capella de Santa Anna de Barberà, arquebisbat de Tarragona, produí una petita obra mestra. L'escenari és ple de personatges d'aquest món —suposem que fra Berenguer Ros, monjo de Cruïlles, hagi estat realment personatge de carn i ossos— i de l'altre, hom instrumentalitza el dimoni per rebre resposta a interrogants que es fa la gent per curiositat o per interès —el lector pot endevinar el sospir d'optimisme que devia fer l'auditori en sentir pregunta i resposta del paràgraf penúltim— i, sobretot, els veïns de Barberà podien presumir de posseir un cos sant en l'ermita esmentada, en un moment en el qual aquesta era una «mercaderia» tan recercada, que nobles i ciutats no dubtaven a robar-ne —tot un Joan Folc de Cardona prenia els sants màrtirs Ermenter i Celdoni del petit i perdut monestir de Cellers i els portava a Cardona; i Manresa rebia dels pobles comarcans la invectiva de quatre versos: «Manresans, / lladres de cossos sants: / Santa Agnès, Sant Fruïtós, / Sant Maurici gloriós!»—. L'ermita de Santa Anna, doncs, podia lluir i presumir de cos sant, cosa que era destinada a tenir dues traduccions en un pla molt concret: la de la concurrència de devots, gota a gota durant l'any i tumultuària el dia de l'aplec anyal; i la de la capta itinerant, en la qual calia exposar al poble badoc i acrític les meravelles, els «miracles», que era capaç de produir la devoció en aquell moment galejada. No ho sé, perquè no en tinc documentació, però si ningú no ho aturà eficaçment,

1. Vegeu en aquest mateix volum el segon article, *El lullisme, de Mallorca a Castella, passant per València*, en la introducció del qual, apartat I, hom pot trobar la descripció del citat manuscrit.

segur que els avantpassats del Camp de Tarragona, de les Garrigues, de la Segarra i del Baix Penedès escoltaren bocabadats i amb un punt com d'esgarrifança, un diumenge qualsevol en sortir de missa al seu poble i, no cal dir-ho, el dia de l'aplec, el «miracle», la «meravella» de la troballa del cos sant de Santa Juliana, a Santa Anna de Barberà. I algun dineró afluirien.

Ni que només fos perquè la narració salvada a Salamanca ens permet d'alçar una mica el vel d'una literatura autènticament popular, ben vigorosa fins al concili de Trent més o menys, la de les explicacions dels «miracles» d'una advocació religiosa en el moment d'acaptar a favor seu, gènere del qual seria convenient d'aplegar les mostres que es puguin haver salvat del zel purità dels reformadors —el foc ha estat sempre el gran mitjà de purificació, normalment de l'altre— i del rosec implacable del temps, crec que s'ho val de transcriure-la íntegra.

[INTERROGATORIA FRATRIS BERENGARII ROS]

[F. 15^v] Sequencia interrogatoria fecit quidam frater Berengarius Ros, monachus monasterii de Crudiliis, ordinis sancti Benedicti, Gerundensis, dicens cuidam demoniato existenti in capella sancte Anne, prope locum de Barbarano, archiepiscopatus Terrachone, et vocatur diabolus ille Coluber.

[F. 16^r] Primo, si Adam non peccasset, mulieres (*corr* mulieres) si peperissent sine dolore. Qui respondit quod sic, nam propter peccatum primi parentis pena fuit inflictata mulieribus.

Item, quis fuit ille demon, qui Euam temptavit. Qui respondit quod ipse idem Columbar (*sic*).

Interrogavit eum: Quare uoluisti magis intrare corpus serpentis quam in aliud corpus? Qui respondit: Quia calidior cunctis animalibus est et quia similis similem sibi querit.

Item, si Lucifer sciuit occasum antequam peccasset. Qui respondit: Sciuit in genere, non autem in specie.

Item, quod diceret omnia peccata, que comiserat idem frater Berengarius. Respondit quod non posset, quoniam illa die fuerat confessus peccata sua et propter sacramentum confessionis, que tante virtutis est, non poterat quidquam reuelare; cum (*iteratur* cum) autem peccator in peccato existit, tunc spiritus malignus scit cor peccatoris; recepto enim absolucionis beneficio, nil scit.

Item, si sancti, qui cum Deo sunt, sciunt quid facimus nos in hoc seculo. Respondit quod sic, dicens quod mens speculum est mudissimum (*sic*), in quo relucet omnia que sunt in mundo, scilicet in mente diuina, et sancti vident omnia que sunt in Deo. Igitur, sciunt sancti nos quid facimus in hoc seculo.

Item, qualis pena est maior in inferno, pena dampni vel pena sensus. Respondit quod pena dampni, dicens quod pena dampni est non uidere Deum et pena sensus est ignis. Ideo, maior pena est non uidere Deum quam sustinere.

Item, si dampnati in inferno existentes faciunt obsecra-[16^v]-ciones Deo quod

nullus veniat ad illum locum tormentorum uel quod omnes veniant perpetuo cruciandi. Respondit quod omnes dampnati vellent habere omnes homines socios in penis, nisi illos quos habuerunt socios in vita, pro quibus rogant Deum quod illi non veniant ad illum locum.

Item, quare ipse erat in corpore illius hominis. Respondit quod ad reuelandum corpus sancte Iuliane, que fuit coetanea beata virginis Marie, corpus cuius erat ibi, in capella sancte Anne, per beatum Gruncam (*lect dub* Eruncam? Erimcam?) deportatum.

Item, quare magis demon erat missus ad reuelandum dictum corpus sancte Iuliane quam bonus angelus. Respondit quod christiani erant multum peccatores et non merebantur quod bonus angelus eis reuelaret. Sed ipse demon habebat eis reuelare in magna pena et confusione sua.

Item, de quingentis animalibus (*sic!* animabus), quantas animas habebat diabolus? Respondit quod vix unam. Et causam dedit, dicens quod sancta Mater Dei stat prostrata coram Deo propter peccatores. Iterum, quia officium diuinum quod odie fit in ecclesia Dei sustinet totum mundum.

Item, qualis fuit fructus ille, in quo Adam peccavit. Qui respondit quod peccatum inhobediencie.

El segon text també és literatura popular, però en aquell altre sentit que ha convertit el catecisme de la doctrina cristiana en el llibre «best-seller» de qualsevol llengua europea.

El nostre és, diguem-ho així, un subcatecisme i per això encara més popular. El catecisme pròpiament dit és el *Dictat d'infants*, ben conegut des de començaments de segle gràcies a l'edició feta per E. Guarnerio. La diferència entre els dos textos és teòricament i realment clara: «forma pus breu sens neguna splanació», diu el nostre al començament. L'ordre de la matèria exposada és idèntica en tots dos textos, de manera que realment allò que els diferencia és el fet de mancar explicació en la nostra versió abreujada.

Vegem-ne una mostra. Diu el *Dictat dels infants*:²

«Lo primer manament de la ley és no adoraràs ne hauràs déus strans. Contra aquest manament fan tots aquells e aquelles qui han lur fe e lur sperance en les criaturas més que en déu vertader, e tots aquells e aquelles qui amen més a si mateys que a déus qui'ls ha creats».

El nostre *Simple dictat dels infants* fa, en canvi:

«Lo primer manament és: 'No ahoraràs déus strains'».

I aquesta és la tesitura que segueix en l'explicació dels altres nou manaments, dels catorze articles de la fe, dels set sagraments, dels set dons

2. E. GUARNERIO, *Contributo agli studi Iuliani*, dins «Institut d'Estudis Catalans. Anuari» (1908), 514.

de l'Esperit Sant, de les set obres de misericòrdia, de les vuit benaurances, de les set virtuts i dels set pecats capitals.

Si hom agafa un catecisme de la doctrina cristiana editat pels bisbats de Catalunya i de les Illes encara en data recent, trobarà que el nostre *Simple dictat dels infants* equival, amb poca diferència (els recents parlaven dels manaments de l'Església), a la primera part dels actuals. Cosa que vol dir, per tant, que cap a mitjan segle XIV ja era feta la redacció de les oracions elementals i de les també elementals fórmules de catecisme en llengua catalana i que tal versió era utilitzada almenys en certs ambients.

Sobre la caracterització del *Dictat d'infants* i del *Simple dictat d'infants*, diré que hi ha clara influència lulliana, per exemple la «raó», invocada com a tal, en el darrer paràgraf del text que ve a continuació. Això no obstant, igual com l'*Art abreujada de confessió*, els nostres dos textos ja s'aparten de Llull en el punt dels pecats capitals i de les virtuts, retornant al número set i evitant el nombre de vuit amb l'afegit, respectivament, de «mentida» i de «saviesa», afegit que tal com sabem, es trobava en l'*Art de confessió* de 1317. Potser hi ha un pas qualitatiu de diferència entre el *Dictat dels infants* i el *Simple dictat dels infants*, paral·lel al que trobàvem entre l'*Art de confessió* i l'*Art abreujada de confessió*. En efecte, on el *Simple dictat* ens diu que «La primer obra de misericòrdia és dar a menjar per amor de Ihesuchrist», el *Dictat d'infants* té un altre dring: «La primera obre de misericòrdia és dar a menjar als pobres de ihesu christ». Si l'*Art abreujada*, tal com ja sabem, amagava que els pobres fossin de Jesucrist, en aquest punt almenys, el *Simple dictat* fins i tot amaga els pobres. Per això, sembla que allò que trobàvem en parlar de la diferència entre les dues *Arts de confessió* que ens han ocupat en altre lloc d'aquest volum, es pot aplicar ací, en el sentit que l'abreujament del *Dictat d'infants* en el nostre *Simple dictat* potser no fou presidit únicament per objectius de quantitat.

Això no obstant, ens trobem davant un dels primers textos didàctics en català (recordem la insistència amb la qual el darrer paràgraf ja esmentat parla de «decorar», és a dir, d'aprendre de cor el *Simple dictat d'infants*) i això sol ja sembla justificar-ne la publicació.

[SIMPLE DICTAT DELS INFANTS]

[F. 112^r] Aquelles que volrran rebre la dicta forma pus breu sens neguna splanació, mas tan solament simplement, so és que cascuna cosa sia per si, yo·ls en daré así matex ensennament ordenadament, segons la diuisió de la dicta forma e doctrina, enaxí com primerament dels .x. manaments, enaprés dels .XIII. articles et enaxí per orde tro a la fi del *Dictat*. E primerament diren (*sic*) de la primera part, dels .x. manaments.

Aquestes són los .x. manaments del nostre senynor Dios

La primer manament és: «No ahoraràs déus strains». Lo segon manament és: «No pendràs lo nom de Déu en va». Lo .iii. manament és: «Colràs lo disapt». Lo .iiii. manament és: «Honrraràs ton pare e tan (*sic*) mare». Lo .v. manament: «No faràs homei». Lo .vi. manament és: «No faràs fornicació». Lo .vii. manament és: «No faràs ladronici». Lo .viii. manament és: «No faràs fals testimoni». Lo .ix. manament és: «No cobeiaràs la mulier de ton proisme». Lo .x. manament és: «No cobeiaràs los béns de ton proisme».

Dels .xiii. articles. Rúbrica. Aquestes són los .xiii. articles de la sancta fe cathòlica

Lo primer article de la ffe és creure en .i. Déu. Lo .ii. article és creure en Déo lo Pare. Lo .iii. article és creure en Déo lo Fill. Lo .iiii. article és creure en Déo lo sant Sperit. Lo .v. article és creure que Déus ha creat tot quant és. Lo .vi. article és creure que'l Fill de Déu ha recreat lo humanal lignage. Lo .vii. article és creure que Déus donarà glòria a tots los fels christians, crens e obediens a él. Lo .viii. article és creure que Ihesu Christ fo concebut per obra del Sant Sperit. Lo .ix. article és creure que Ihesu Christ nasc ver Déus e ver hom. Lo .x. article és creure que Ihesu Christ morí en quant hom per nosaltres a saluar. Lo .xi. article és creure que la ànima de Ihesu Christ deuallà als inferns. Lo .xii. article és creure que Ihesu Christ resucità al tercer dia. Lo .xiii. article és creure que Ihesu Christ, ver Déus e ver hom, se'n puyà als cels. Lo .xiiii. article és creure que Ihesu Christ vendrà judgar los bons e los mals.

[F. 112^v] Aquestes són les (*sic*) .vii. sacraments de sancta esgleya

Lo primer sacrament és baptisme. Lo segon sacrament és confirmació. Lo .iii. sacrament és lo sant sacrifici del altar. Lo .iiii. sacrament és ordenes (*sic*). Lo .v. sacrament és penitència. Lo .vi. sacrament és matrimoni. Lo .vii. sacrament és extrema unció.

Dels .vii. dones (*sic*) que dóna lo sant Sperit

Lo primer do que dóna lo sant Sperit és sauiesa. Lo segon do que dóna lo sant Sperit és enteniment. Lo .iii. do que dóna lo sant Sperit és consell. Lo .iiii. do que dóna lo sant Sperit és forsa. Lo .v. do que dóna lo sant Sperit és sciència. Lo .vi. do que dóna lo sant Sperit és pietat. Lo .vii. do que dóna lo sant Sperit és temor.

De les .vii. obres de misericòrdia. Aquestes són les obres de misericòrdia

La primer obra de misericòrdia és dar a menjar per amor de Ihesu Christ. La segona de misericòrdia és dar a beure als pobres per amor de Ihesu Christ. La .iii. obra de misericòrdia és vestir los pobres per amor de Ihesu Christ. La .iiii. obra de misericòrdia és albergar los pobres per amor de Ihesu Christ. La .v. obra de misericòrdia és dar bon conseyll a son proisme desconsolat, per amor de Ihesu Christ. La .vi. obra de misericòrdia és visitar los malautes per amor

de Ihesu Christ. La .vii^a. obra de misericòrdia és dar bon confort als encarcerats per amor de Ihesu Christ.

De les .viii. beneuranses. Rúbrica. Aquestes són les .viii. beneviranses que promet Ihesu Christ

La primera beneuiransa que promet Ihesu Christ és regnar. La segona beneuiransa que promet Ihesu Christ és possessió. La .iii. benauransa que promet Ihesu Christ és consolació. La .iiii^a. benauransa que promet Ihesu Christ és sadollament. La .v^a. beneuiransa que promet Ihesu Christ és misericòrdia. La .vi^a. benauransa que promet Ihesu Christ és ver Déu. La .vii^a. benauransa que promet Ihesu Christ és esser appellat fill de Déu. La .viii. benauransa que promet Ihesu Christ és gardó.

De les .vii. virtuts. Rúbrica. Aquestes són les .vii. virtutes (*sic*) principals

La primera virtut cardinal és justícia. La .ii^a. virtut cardinal és prudència. La .iii^a. virtut cardinal és fortaleza. La .iiii^a. virtut cardinal és tempraça. La .v^a. virtut cardinal és fe, que és theological. La .vi. virtut, que és theological, és sperança. La .vii^a. virtut, que és theological, és karitat.

Dels .vii. pecats mortals. Rúbrica. Aquestes són los .vii. pecats mortals generals

Lo primer pecat mortal és auarícia. Lo .ii. pecat mortal és glotonia. Lo .iii. pecat mortal és luxúria. Lo .iiii. pecat mortal és ergull. Lo .v. pecat mortal és accídia. Lo .vi. pecat mortal és enveja. Lo .vii. pecat mortal és ira.

Per so car alguns són que han millor memòria e mills disposita a retenir que altres e aquest *Dictat* en .ii. maneres és possat. Aquelles (*sic*) que mills són disposats a retenir poran decorar lo primer, que és splanat, e aquelles (*sic*) que no són tan bé disposats a retenir, breument poran decorar aquest simple, sens neguna sposición, per so mills o pusquen portar et retenir. E aquestes ditas són molt útils a saber per so car continen en si tot so a què tot cristià és obligat a creure e a obrar e a esquiar e n sabrà mills Déus amar e seruir e obeyr. E encara a los infeels, so són sarrahins e juheus, e encara los hereges confondre e sobrar o, per aventura, illuminar. Raó: perquè car ver cristià creu més de ueritat en Déu e ha pus alta e pus nobla fe per creure de Déu pus altes e pus noblas coses que negú dels damunt dits. E encara per so car n'a reebuda maior virtut e grant, segons sa crensa, que negú dels dites infeels e al dia del judici ne spera auer maior sperança e mèrit en glòria. Qui asò apendrà bé e decorarà, mills virtuts ne guanyarà e pecats ne esquiarà.

Barcelona, 19 de juliol de 1985